

સુધારા સુખોદ

— ૦ —

મેઝાણીની ગુણમાહક સલાને માટે

રચનાર તથા છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

અમરચંદ લખાન.

આવૃત્તિ પેટેલા.

અમવાદાદ મધ્યે.

ત્રણ દરવાજા નજીક સરેયા સાંકળચંદ હરીભાઈના

મકાનમાં અમવાદાદ સત્યોદય પ્રેસમાં

મગનલાલ મનશુખરામે છાપી.

સંવત ૧૯૪૦ સન ૧૮૮૪. દોષીરાષ્ટ.

(કિમત ચાર આના.)

૨૦૦૦

સુધારા સુખોધ.

મંગણીની ગુણગ્રાહક સભાને માટે
રચનાર તથા છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર
અમરચંદ બવાન.

શ્લોક.

પરોપકારાય ફલંતિવૃક્ષા
પરોપકારાય વંહંતિ નદ્યઃ
પરોપકારાય દુહંતિ ગાવઃ
પરોપકારર્થં સદ્ પૂષ જન્મઃ ૧

આવૃત્તિ પેટેલી.

અમવાદાદ મધ્યે.

મધ્યુ દરવાજા નજીક સરેયા સાંકળચંદ હરીભાઈના
મકાનમાં અમવાદાદ “ સત્યોદય પ્રેસ ” માં
મંગળલાલ મનશુખરામે છાપી.

સંવત ૧૯૪૦ સન ૧૮૮૪.

કાપીરાઈટ.

કિમત ચાર આના.

પ્રસ્તાવના!

હાલમાં આપણો દેશ દીનદીન પ્રતે ધણી પડતી દી-
શામાં આવતો જાય છે પડતી દીશામાં થવાનું મુખ્ય કાર-
ણ એ છે જે એકતો વિદ્યાહિન અને બીજો હુનરહિન તથા
હુસેપ એ ત્રણ મોટા અવગુણ છે. આગળના વખતમાં
આપણા દેશમાં ઘણું દ્રવ્ય હતું એવું જુના ઇતિહાસો ઉ-
પરથી માત્રમ મટે છે પણ તે ધનવંત થવાનું કારણ એ
છે જે મોટા ધણા ઉદમી અને તેને ધનવાન ધણી મદદ
કરતા હતા, તેમજ રાજાઓ પણ ધણા સમજુ અને બચ્ચે
સાહતા નોકે શ્રીહર્ષ નામના રાજા થઇ ગયા તેમજ નૈપથ
ચરિત અને રત્નાવળી એવા નામના ગ્રંથ રચ્યા છે, તેમ પ્ર
તાપસિંહજી નામના રાજા થયા તેણે “વ્યંગાર્થકોમોદી” નામનો
ગ્રંથ રચ્યો છે, મેવાડના રાજાએ “અમૃતસાગર” નામનો ગ્રં
થ બનાવ્યો છે અમરસિંહજી નામના રાજાએ “અમરકૌશ”
નામનો ગ્રંથ રચ્યો છે, વળી વીક્રમ અને ભોજ કેવા વિદ્વાન
અને પ્રાકૃતી થયા છે, અને રાજકોઠના રાજા મેહેસમણજીએ
“પ્રવિણસાગર” નામનો ગ્રંથ રચ્યો છે, હવે આપણે ખરેખર
જોડાવિચાર કરીશું તો જાણવામાં આવશે કે ‘જ્યારે એવા
વિદ્વાન રાજા હશે તે વખતમાં તેની પ્રજા કેવા મુખમાં હશે
તે તેઓના ઇતિહાસ ઉપરથી જોવામાં આવશે.

આચીનકાળમાં જોઇશું તો પાંડવો વિગરે રામ અને ક
મ કેવા હુશિયાર થયા છે; તેઓ સુદમાંતો શું પણ વિ-
દ્યા અને કળા કુશળતામાં પણ ધણા હુશિયાર થયા છે.
સંપણ મહા પ્રતાપી અને અગ્નિમાની રાજા થયો ભોપણ

તેણે વિદ્યા અભ્યાસ કરી મહા વિદ્વાન થઈને “વેદ” નાં પશુ ધન, પદ, અને જરા. એવા ત્રણ ભાગ કરી નાંખ્યા અને બ્રહ્માદિ મોટા કૃપિઓને પાત્ર પોતાના વિદ્વાનપણાથી વશ કરેલા હતા. અને રામના રાજમાં રૈયત વગી સુખમાં હતી તેથી રામના રાજની લોકોમાં કહેવાત આવે છે.

હાલના વખતમાં હરેક માણસ પાસે થોડા પૈસા થયા એટલે તે વિદ્વાનપણાની કે વિરકની કે હુમર કરી ખંદો કરવાની દરકાર રાખતો નથી, તે પોતાનું કામ પણ ખીજતી બજતું છે આગળના વખતમાં જુઓ કે ઘેનના એક ગ્રંથમાં એવું લખ્યું છે કે, રાજગરી નગરીમાં સર-ણીકનામે રાજ રાજ કરતો હતો તેને એક લાખ કરતાં પણ વધારે ગામ હતાં તોપણ રાજનો વલિવટ “અભંકુ-માર” નામે તેનો પાટવી પુત્ર ચવાવતો હતો અને તે કળાકુશળતામાં ઘણું બાહાદુર હતો.

ગાટે વિદ્યા સર્વે દેકાણે પુણ્ય છે, વિદ્યાથી હુમર શીખાય છે અને હુમરથી ધનની પ્રાપ્તિ થાય છે.

શ્લોક.

વિદ્યા નામ મરણ્ય રૂપમધિકં પ્રચ્છન્ન ગુપ્તધનં
વિદ્યા ભોગ કરિ યશઃ સુલ્લ કરી વિદ્યા ગૂઢુણા ગૂઢુ
વિદ્યા વંધુજનો વિદેશગમનો વિદ્યા પરિ દેવતા
વિદ્યારાજસુખાજિતાનતધનં વિદ્યા વિહિનઃ પશુઃ

અર્થ.—વિજ્ઞાન નરનું રૂપ છે; જ્ઞાન શ્રુત ધન છે, જ્ઞાન વૈભવ વિશ્વાસ, યસ તથા સુખ આપે છે; વિદ્યા શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ છે; નિદેશમાં જતાં વિદ્યા બંધું છે; વિદ્યાનું પરમ દેવ છે; વિદ્યા રાજમાં પુખ્ત છે, ધન પુખ્તું નથી; આટલે વિદ્યાહિન પુરૂષ પશુ છે.

શ્લોક.

નચોરહયં નચરામહાયં નજાતમા યત્ર ચ ભારકારિ
 વ્યયે કૃતે વર્ધત એવ નોત્પં વિદ્યા ધનં સર્વં ધનં પ્રાપ્તમ્
 વિદ્યા ત્વંચ નૃપ ત્વચ્ચં નૈવતુલ્ય કદાચન
 સ્વદેશે પજ્યતે રાજા વિદ્વાન સઘત્ર પજ્યતે
 વિદ્યા દદોતિ વિનયં વિનયા યાતિ પાત્રતામ
 પાત્રત્વનુધનસપ્રાપ્તિર્ધનાત્ઘર્મતતઃ સુલભ
 પ્રયમેનાર્જિતા વિદ્યા દ્વિતિયે નાર્જિતં ધનં
 તૃતિયેનાર્જિતાકિર્તિં ચતુર્થે કિકરિષ્યાતે.

પણ હાલના ધનવાન પુરૂષો તો જ્યુ' ધારી બેઠા છે કે; ફક્ત ધનમાંજ તમામ સુખ છે; તેઓ કોઈની પરમા રાખતા નથી; ફક્ત તેઓ બાણ છે તો નોકરી બેળ વગાની આહના રાખે છે; પણ બાણીને કોઈ હુલર ઉત્પન્ન કરવો કે જેઓ હુલરી હોય તેઓને ઉઘમે ચઢાવવા એ જાત તો મુદ્દમે તેના સ્વમામાં પણ નથી હોતી ત્યારે બી આસાં થરીખ હોકાને શું કરવું; તેઓ હુશીયાર થાય તો

પણ ધન વિના તેનું સુરત્ય કાંઈ કામ આપતું નથી; જે મહે.—

દાહરો.

“ કુવા ટેરી હાંયડી કુવા માંદિ સમાય, ”

“ મનોરથો નિરધન તણા એજો વેજો જાય. ”

મળી સુધારો કરવો તે મુખ્ય રાજનું અને મોટું વૈશાધર સોકાનું કામ છે; આપણા દેશમાં પ્રથમતો રાજા એ પોતાના વિચાર સુધારવા જોઈએ અને તેઓની પાસે પ્રધાન પણ સુધરેલા જોઈએ; કે જેથી કરી રાજાઓના વિચાર સદા સુધરેલા રહે; અને ધનવાન પુરુષોએ પણ એક મત્તો કરીને એક કંપની કાઢવી જોઈએ તેમા શ્વદે જ્ઞાના સુધરેલા અને હુનરી પુરુષોને દાખલ કરવા જોઈએ એ ઉપરની બાબત અને એટલે બીજી રૈયતને સુધરેલું કાંઈ કંઈ નથી; કહેવત છે કે “યથા રાજ્ય તથા પ્રજા” હાલના જમાનામાં દરેક શહેરમાં અફેક સુધારાનો બોધ કે નીમવો જોઈએ; તેઓ શાહુકારોના મનને અસર કરે તેવાં બાબતુ દર અઠવાડિયે કરે અને તે ઉપરથી શાહુકારો હુનરી પુરુષોને મદદ કરે અને તેઓ પરદેશથી નવીન તરેહના સંચા સાવી દેશમાં ઉદ્યમ માટે એકઠું નહીં તો ખાંચ સાત શાહુકારોએ મળીને એક કામ કરવું કે જેથી એક સખસને બહુ રકમ ભરવી ના પડે.

દરેકાઈ કામમાં એક વખત સારી મદદ મળે તો કે સને તે કામ સુધારવાની હોંશ રહે છે; પણ પેહેલી વખતજ મદદ મળે નહીં તો પછી તે વધારવાની આશા

કેમ રહે; હોંદુ નથા મુશલમાનોના જુના અંધોમાં કશુંકે
કે આ અવની (પૃથ્વી) માં અવતાર ધારણ કરીને જે
મુરનોએ પરીપકાર કરીને કાંધપણુ નામ રાખ્યું નહીતો
આ દુનીયામાં દોકઠ દેરો થયો એમ કહે છે; અને જેઓ
એ પરીપકાર કરી સદ્ગુણો ગૃહી, નામ રાખ્યાં તેઓ આ
દુનીયામાંથી અસ્ત થયા સમજવું નહી, તે ઉપર રામ-
જાનક કહે છે કે:—

દોહરી.

કર્ણ યુધિષ્ઠર દિલિપ વળિ, દશરથને શ્રીરામ;
મુવા નથી છે જીવતા, જો છે જગમાં નામ. ૧
જશ જીતીને જન મુવા, જુગ જુગ જીવ્યા પ્રમાણુ.
અપજશ હો જીવ્યા અધિક, નર તે મૃત્યુ નિર્વાણુ. ૨
ધન જોખન છે કારમાં, જેમ આવે ત્યમ જાય;
જેના જગમાં જશ રહ્યા, ધનધન તેની માય. ૩
મુરખ જર વહાસો કરે, જશવંતા જશ ચ્હાય;
જરતો રાંડ શ્વભાવ છે જશતો રાયાં રાય. ૪
જશ આગળ જર કિંકરો, જર જશ થકી મળંત;
જશતો અમૃત ખાણુ છે, કવિ કોવિંદ કહંત. ૫
જરને ખહુ જન ચ્હાય છે, વિરલા જશ આહંત;
જીવ જાય છે જર થકી જશથી જીવ રહંત. ૬
નાણું કોનું નવ રહે, રહે એકજ નામ;
નાણું નામ રાખી શકે કરવું એવું કામ. ૭
જાણ્યા તે દેહવટ ગયા, રાખ્યા ત્યાં થઇ રાખ;
ખરખ્યા તેની ખુખી થઇ, થયા એકના ભાજ. ૮

લક્ષ્મિ સંઘી લોભીયા, ધન સંઘ્યા ધરિ ટેક;
જર ગયા જખમારતા, કાડિ ન હો ગયા એક. ૯

માંચ અબજ પુરા હતા, જેની ગાંઠે રોક;
તે મૃત્યુથી નવ હગ્યા, ફજેતી પામ્યા ફોક. ૧૦

લોજને જર માગ્યો નહી, આપ્યો તે કરી આથ;
હજરધણો હોતે થયો ગયો લઘ નીજ સાથ. ૧૧

માટે પ્રિયમંદુ આર્ય જનો લોકોના હિતને અર્થેજે
ખર્ચ કરવું પડે તે તન મન અને ધનથી કરવું આપ
ણા પુર્વજો કેવી આજર મેળવી ગયા છે તે કાંઈ આપ
જીપેડે આજમુ અને નિર્દયપણાથી પામ્યા એમ નહીતું
નથી.

સુધારા સુખોધ.

મંગળાચરણ.

જય જય જય જગપતિ સદા, અક્ષય સદન નિવાસ;
કરવા ભાષણુ પુણ્ય આ, રાખું તહારી આશ.

છંદ ભુજંગી.

નમું હસ્વરા વિશ્વના નાય તને,
સદા સદ સુખુદિ આપેજ મુને;
અહો નીશ ઉરે ન વિસારી નાંખું,
ભણું થાય દેશી તણું એજ ભાણું. ૨
છતે અલ્પ બુદ્ધિ કરંછુંજ મોઢું (કામ)
દિસે તુજ કૃપા થકી સર્વ છોડું;
ન એકે નડે હોય જો દેશ ભાણું,
ભણું થાય દેશી તણું એજ ભાણું. ૩
અગમ પંથ છે વિશ્વના કંથ તારો,
કરો મ્હેર આ દીનને તો ઉગારો;
મળે જેમ હીરો દીસે લોહ આંખું,
ભણું થાય દેશી તણું એજ ભાણું.
સુધારા કરે છે કુધારોજ કેમે,
દીપે રાયની આગળે રંક જેવો;
કરો મ્હેર વાલે સુધારાની સાણું,
ભણું થાય દેશી તણું એજ ભાણું. ૪

સરસ્વતી સ્તુતી દાહરા.

ગીરા ગીરા આપજે, સદા થઈ ઉદાર;	
વિશ્વ એક નડે નહીં, વંદન વારંવાર.	૬
બ્યાસે જે વાણિ રચી, તેની તું દાતાર,	
અહા જેવાએ વળી, લીધો તુજ આધાર.	૭
સેષમાર સારદ તણો, લહિ શકે નહિ લેશ;	
તે માટે કહું તુજને, શક્તિ મુજને દેશ.	૮
મંત્ર જંત્ર જાદુ વળી, છે તેવાં દેખાય;	
કથવા વાણી તેહવી, સમર તુજને માય.	૯
શાસ્ત્ર ચુકોસુ મુકીને, અહીયાં અવળે માર્ગ;	
મુજ અદ્ય મતિયે કહું, વાણી તે જથાર્થ.	૧૦
સુધારા સુખોધની, નામે રચેલોઅંથ;	
આર્ય જનો અતિ સ્નેહથી, ચાલે તેવે પંથ.	૧૧
વરતે સુધારા થકી, કુધારો કરી દુર;	
એખોને પાયે નમું હર્ષ ધરીને ઉર.	૧૨
અહી કરવા દેશની, ખરચે છે જે દામ;	
એવા નરના ચરણમાં, પ્રેમે કરે પ્રણામ.	૧૩
તોડી બેડી જીમની, રહેમ વસે છે અક્ષ;	
દિન દિન અવનીપર વધે, એવા પુરુષ દક્ષ.	૧૪
એવા સજ્જન સર્વની, મુજપર હોયે મહેર;	
સુધારા સુખોધની, પાયે પુરી લેહેર.	૧૫
પુરણ અહીને પ્રણમી, માયુ એક ઉપાય;	
સુંધરે જન આ દેશના એવું કરે જયરાય.	૧૬

ભુજંગી છંદ.

- અરે સનનનો સાંભળો વાત સાચી;
 સદા વાત ખીજી રહ્યા કેમ રાચી;
 ન બેશી રહો કર્મ કરે ભરંસે,
 કરો કીરતી મોત માંથે ખરં છે. ૧૭
- દિસે જોહની ગાંઠમાં દ્રવ્ય ઝાંઝું,
 ગણી આપ કેરં કર્યું ગેહ સાંજુ;
 અરે દ્રવ્ય તો ગુમડાનું પર છે,
 કરો કીરતી મોત માંથે ખરં છે. ૧૮
- જુઝ્મા નંદ રાગ ધણો દ્રવ્યપતિ,
 નહીં જાણતો ક્યાં વસે છે વિપતિ;
 ગયું દ્રવ્ય તેતો કિયાં વિચર્યું છે
 કરો કીરતી મોત માંથે ખરં છે. ૧૯
- ધણા રાય શેઠા યયા ભાગ્યશાળી,
 રહી કીરતી તે જુઝ્માને સંભાળી;
 કરી કીરતી વાવર્યું તે ખરં છે,
 કરો કીરતી મોત માંથે ખરં છે. ૨૦
- નહીં વાધશે હોય દારેલ ઝાંઝું,
 કરી કીરતી દ્રવ્ય તેનુંજ તાંજુ;
 થઈ કીરતી મોક્ષ કેરં ધરં છે,
 કરો કીરતી મોત માંથે ખરં છે. ૨૧
- વિવેકી તમે સૌ નહોતો વિચારો,
 ધણા લાયકીના લિયો છો પગારો;
 થયો દેશ ખાલી જુવો આંખ ખોલી,
 નિંદારો તમે અપણીની રાણી. ૨૨

ઈ-દ વર્ણના છંદ.

સીપી નસીખ્યો તો કશી નવાઈજ લાયકી આવીતો લિપી ધણીછે,
ચાતુર જો નથયો તો નફીકર, ચોખ્ખાઈ જો સુવિચાર તણીછે
દોલતની દિલગીરી કશી નહી જો દિલ હંદારતાજ ભણી છે
અમરચંદ કહે આભા બલે નહી હુન્નર શોભા હન્નર ધણી.

કવિ લઘુતાઈ

હૃદયી હૃદયતો એક પાસજ છીકર નીર તહાંજ કશું છે
સુંરજ સાફ જણાય જહાં વળિ એક દિપકનું તેજજ શું છે
અંચળ થાન પડ્યા ગઠ લાજહીં દોરિ દિશે કશી એક તસુ છે
અમરચંદ કે એમ મતી મુજ મહાન પંડિત પાસ પશુ છે.

દોહરા.

સાધારણ માણસ સહુ, દુર તજીને કોધ;
સુણજો સરવે સ્નેહથી, દેશ તણો હિત બોધ. ૨૫
લાયક જન સૌ લક્ષ્ય થો, અંતરથી કરી સોધ;
આપું ભાષણ આ સમે, સુધારા સુબોધ. ૨૬

ઈ-દવિર્ણના છંદ.

દેશિ જનો નિજ દેશ જુઓ હરશેજ દિશે દુખેમાંહી વધારો,
અંતર પીડ અરે નથી આવતી દુખી થશે નીજ એજ વિચારો
આજ થયાં જન દુર્બળ દુખીજ કાલ સવાર સમે નિજ વારો
એક મત્તો મળી દેશી જનો સહુ સોધિ કરો કર સુખ કીનારો
હવેમહીન સ્વદેશિ થયા બહુ એ દિલગીરીની વાતજ મોટી,
ધીરજ ને ધનવંત તણે મન એજ આહાલત લાગીજ ખોટી;
હુન્નર નાશ થયો નીજ દેશંધિ દેશ બીજે વંદ્ય ભયજ માયા,

મળવના તદખીર કરો જન હામ ધરો ધનની ધન રાયા. ૨૮

હરીગીત છંદની ચાલ.

હરવા દુખો દેશિ તણાં હિમત હૈયે ધારજો,
સ્વદેશી સૌ ભેળા થઇ એ વાતતો વિચારજો;
હું હુનરીને હામ કરો કામ એ સુખનું સદા,
ધરો દીલમાં હુનર વીત ટળશે આપદા.

દોહરા.

દિન દિન આ દેશી જનો, દુખમાં ગૈા દેખાય;
ઘટી ગયો ઉઘમ ઘણો, કારણ એજ કળાય. ૩૦

ઉઘમ ગન આ દેશથી; તેનું કારણ એક;
વેપાર વધ્યો યૂરોપથી, અવર ન કાંઈ વિવેક;
એ લોકો બહુ ઉઘમી, કરે હુનરના સોધ;
હિંદુ જન એ વાનમાં, કરો ન જાણે બોધ. ૩૨

હિંદુમાં હિમત નહી, પડ્યા ઉઘની માંય;
સુસ્ત થયા કારીયરો, ગીમંત કરે નરહાય. ૩૩

આગળના વખતમાં હિંદુસ્તાનમાં લક્ષ્મી
કેવી રીતે હતી તેમજ પરદેશમાંથી
લક્ષ્મી કેવી રીતે આવતી હતી
તે વિશે.

કવિત.

ઠણણ ઠણણ કોઈ હામ ઠમકાર કરે,
ધણણ ધણણ કોઈ ધામમાં ધમકતી;
ઝણણ ઝણણ કોઈ ગેહ માહિંગાજતીને;

તડિતના તેજ જેવી ચપળ ચમકતી.
 ખણુણુ ખણુણુ હિંદુ દેશમાંહિ ખળકતી,
 ધમ ધમ ધમ ધણે એક ધમકતી;
 હડ હડી હિંદુ તણી હરી પ્રીયા હાલી હવે;
 સુરોપમાં દંદિરાની જીવાનીજ મકતી. ૩૪
 ધરેંકટ ધરેંકટ નાદ નોખનના વાજે અતી,
 સણુણુ સણુણુ સરણાધ ઘણી વાજતી;
 ગણુણુ ગણુણુ ઊંચ આગસનો ઉડી જાય,
 ખણુણુ ખણુણુ એમ દધી મુનાનો ગાજતી;
 ભણુણુ ભણુણુધન અવર દેશેથી આવે,
 ડમ ડમ ડમ એમ ડમરૂંથી છાજતી;
 ઢમ ઢમ ઢમ ઢગ ઢોલના અવાજ થાય,
 અમરચંદ કહે એમ લખમી વીરાજતી. ૩૫

અંગરેજ લોકોના વાજ વિશે.

કટ કટ કટ અને ખટ ખટ સોર થકી,
 સરર સરર કેક વાજાં રૂડાં વાગે છે;
 ઝટ ઝટ ઝટ હિંદુ ભાયો મહી નહી જાઓ.
 ખળળ ખળળ એથી સીધુસુતા ભાગે છે,
 તટ ફૂટ ઝટ લીએ હુજરથી હરી રમા
 ઝળળ ઝળળ જેની જોત અતી જાગે છે.
 ભણુણુ ભણુણુ કરી ભાગો ન અમરચંદ,
 અરર અરર એથી અંગે ધાવ લાગે છે.

સવધયા

લાખ દહ જન લાખ ચણે નહી લાખથી લાભ ન જાણુજસારે,

હોર તજી નર લેરગૃહો નહીં લેરથી લેશ નહીં સુખ આરો;
 લે-૨ ધંગો તજી લોટ ગૃહો નહિં લોટ ધંમે ગણુ દુખ ધણેર
 હામ ધરોજન દેશિ હવે બહુ કામ કરો સહુ ઉદમ કેરાં
 સાર તજી નર શારગૃહો નહિ શાર ગૃહો નથી સુખ જરાયે
 કંસ મરી નર કકસ બન્યા બહુ કકસ થયે અથી ખેડ ખમાયે
 ખાંડ લીલીત દુરેજ કરી નર ખાડય પડે ખમશો દુખ ફેરા
 હામ ધરો જન દેશિ હવે સહુ કામ કરો બહુ ઉદમ કેરા.

દોહરા.

ખાંડ ખેતાખ દુરે કરી, ખડનો ગૃહો ન યાર;
 બંગલેખ્યારજ પરહરી બગલાનો નહીં ધાર.

લલીત છંદ

અરર દેત્રિયો શું થશે હવે,
 દધિસુતા ચળી હુજરે નવે;
 જન સુસંપતો સર્વથી સજી,
 કર ઉપાયજી હાથ છે હજી.

૪૪

સુહુજર તણા ગુણ ના લહયા,
 ભર સમુદ્રમાં જામ્પોહો વહયા;
 લખિ લખી જનો વર્તમાનમાં,
 ચિતવીયા બહુ વીર સાનમાં.

૪૫

સમ જાય છે ચેતજો સહુ,
 અવર દેશના છે તરે બહુ;
 ચળકતાં ધણાં રૂપથી કર્યાં,
 ધનદનાં ધનો તે યકી હર્યાં.
 રઝખતા યશો નાંહિં ચેતશો,

૪૬

જળ પિધા મધ્ધી શોધ છે કરી;
 મુરખ બાળને દે અશૂ તણ,
 દધિ સુતા ગદ્ય એમ આજણ. ૪૩
 હુનર છોડિને હિંદુએ કસ્યા,
 ગરિબ સ્થિતીમાં આળસે કર્યા,
 ભરમ ભૂતનો ધાલિયો ધણો,
 અનુચ આશરો દેવિયું તણો. ૪૪
 દિન નિશા તમે શેવમાં રહ્યા;
 અવર શોધતે ચિત્તના લહ્યા. ૪૫
 સરસ એ થયા હુનરે નકી,
 સમજ વાત એ હું કહું કથિ;
 શિશુપલા થકી ઉઘમે અટ્યા,
 ભણિગણિ પછી હુનરે મધ્યા. ૪૬

હુનરની છાંદ.

રહ્યા હાથ જોડી હવે કેમ વીરો,
 ધણા દુખજાને ધણા તો અમીરો;
 ગતી હુનરે જો હશે દુખજાની,
 રમાહીન દીસે ન આભા કજાની.
 અરે આજ કેવાય છે વાત કેવી
 નહી લેખણોથી લખી જાય તેવી,
 થયા અંધ આપે છતી આંખ છે તો,
 નકી હુનરેથી હવે દ્રવ્ય રેતો.
 જીવેને તમારું બાજુ જોર કેવું,
 તકી પારકી ચીજ માંથેજ રેવું;

જહુનાથની વાત જોગો તમે તો,
 દીધા દાખલાથી જમાનો ગમેતો;
 ધરી હાથ હેગે ધણીવાર પોતે,
 હઠ્યા વાર અદાર તે સસ્ત્ર સોતે;
 બ્રાસંધનો કાળ આણ્યોજ અંતે,
 અરે દુઃખ કેવુંજ વેડ્યું મહાંતે. ૫૦
 ધણી વાંદરાં એકઠાં જો થયાંતાં,
 મળી રામ સાથે પુરી લંકાં ગ્યાંતાં;
 સિતા ચોરનો કાળ આણ્યોજ અંતે,
 અરે દુઃખ કેવુંજ વેડ્યું મહાંતે. ૫૧

દાહરા.

કાળાજૂઠાં નાંખીયાં, દેવકી દંપતી બેય;
 મણુનો નહીં એ કાંઈ દીન, કાળ સુજ શીર હેય.
 કાલ એમ કહી નવ શકે, કંસજ માયોં બનય,
 દેવકી દંપતી છુટિયાં, માયોં કંસજ રાય, ૫૨
 વળિ નૃપ નૈસધ દેશનો, દમયાંતી છે નાર;
 દીન એકે દુખ ભોગવ્યાં, વળી સુખ મળીયાં સાર.
 પથરે પથરે સદન પણુ, અંતે પુરં થાય;
 જો જન સંપ સજો તમે, મળશે જગની માય.
 કીડી જોર કરે કદી, મારે જઘને નાગ;
 અદેશિ હુનર સજો, આળસનો કરિ ત્યાગ. ૫૩

તોટક છંદ.

મરૂનો બહુ માત ધરો કપજે, રૂપ જોઈ પડે મનમાં દિમજે
 જાણ જીવુ તુમે ધન નાંખિ સિયો, વળિ દેશિ મહી દ્રવ્ય વિચે

શિવના તથા સોમ અને હડિયો, બહુ રૂપવતી જનિ સાશરિયો
છિનવે કૈક દામજ આકુ થકી, દિલ પારવિ વતજ સામિ નહી
કરિ કાનર પારવિના પ્રગટો, જર થોડુક એજ કરે ગટો.
હુનરેથિ કર્યો હથિયાર ઘણા, મન મોહિત થાપ ન કાંઈ મણા
પદ્મના ગદ્ય ગ્થો પરદેશિ કરે, નર દેશિ થયા હિન સૂ હુનરે
પિસતોલ અને વળિ યંત્ર થકી, જર એ લઈ જાયજ આજ નહી
નિજ જાત તણું અભિમાન તજો, નિત હુનર તત્વ શરિરે સજો
ખરિવાતજ અમરચંદ કહે, જગમાં જખરો નર હુનર છે.

હીંદુસ્તાનનો વહુક્ષરૂપ ચીતાર કરી લે વહુક્ષજંધ
મનહર છંદ.

સરવ ગરવ તજ ઉઘમે સનેહ ધરો,
જગોને જરર હિંદુ દેશના નિવાશીયો;
મમકારા મમ વૃક્ષ સુગંધ ભરેજ માંઝી,
થવાને દુરત તાણું તેડાવેજ ફાંસીયો.
જનપર હુનરતો વીટીવળ્યો ચારેમેર,
મગન હુનરે થયા કમળાના આસિયો;
મન ખરા વિચારથી જાણોજ શ્વદેશિ જન,
તાઠા કેમ પડીગયા વેપારીને આસીયો

વહુક્ષ શાખાજંધ તથા આસિજંધ દાહરશી

સજં ભજ તજ મમતા સહુ, કર હુનરપર ખ્યાર;
હુનર ખ્યાર રમા રહી રમા હુનરને ખ્યાર. ૬૪

વહુક્ષ પાંખડીજંધ આંતરલાપીકા.

રાક્ષા હીંદુ સુબુનો તમે, જર જામે દૂર રેજ;

જરતખંડ ખાલી થયો, જદા હુતર મલેસ. ૬૪
 તન મનથી હલટ તમે, મન થે એકજ તીર,
 મળશે કમળા દારમી, તાજો કર જર તીર. ૬૫
 સજ્જન સોધક પુધિથી, હુતરનો કરિ સોત;
 કર હુતરિને રહાગતા, રમા થકી વિનોદ. ૬૬
 દિન હુતર નર જે ફરે, નહીં બદામજ મુલ;
 પરદેશી ધંધે તખત ખારા કર્યું કમુલ. ૬૭
 રહ્યા હુતર દિન જો કદી, માહી પુદ્ધિ બોળ;
 મારા પાન હુતર નરે, ને ધનું તરજા તોલ. ૬૮

અમરસંધ તોટક છંદ.

હુતરેથી વધેજ નિવાજ ધણી, હુતરેથી વધે હુશીયારી ધણી
 હુતરેથી વધેજ પુદ્ધિજ ધણી, હુતરેથી વધે જન આન ધણી

ધનાક્ષરી છંદ અંતરલાપિકા

સજ્યો હુતરનો જદા અંગ્રેજી જતોએ સંગ
 આ સમય એનો જુઓ કેવા મોટા છે બહુ;
 શકળ શાહકારને ને મહાન રાજાઓને
 ખાલી લખમીથી કાઢ્યા તીર વાન કેવી કહું;
 એ ખાલી થવાનું મુખ એકજ હુતરહાન,
 કારણુ બીજું નથીજ એ જરર જાણો સહુ;
 અમરસંધ કે નકી હુતરનો કામો કેવો
 મોહક પુધી છેળી પાર તેનાજ નલહું. ૬૯

(૧૨)

હપરનો ધનાક્ષરી છંદ શીખરખંધમાં.

સ

જ્યો હુન

રનો જ દા અં

ગ્રેજીવ નો અ સંગ

આ સમય એ તો જુઓ કે

વા મોટા છે બ હુ, શકળ સાહુ

કારને નેમહા ન રાજ્યોને ખાલી

લખમીથી કીધાવી રવાત કેવી કહુ, બે

ખાલી થવાનું મુખ્ય એ ક જ હુનરહીન કાર

જુખી જુનથી જ્યે જરૂર જણો સહુ; અમરચંદ

કે નહી હુનરને કામો કેવો; સોધક બુધી છે વળી પાર

તેનો જ નલહુ

નીચેના છપયના ઉતરના શબ્દનું અનુક્રમે વાંચવાથી

સહુ જનોએ હુનર કરવો જેથી લખમી રહે-

શે એવો અર્થ નીકળે છે.

અંતરલાલિકા એ કાને કાતર મીશ્ર

છપઈ.

પ્રશ્ન

ઉત્તર

અઠે સરાણે શસ્ત્ર તેહ નામ શું કહિયે,

૧ સ જો

કરો કનાથી જોર વધારે જરી ન લહિયે

૨ કુ થિ

જાણુવમાં કરી રમત મેટ ખેલે શું નામજ, ૩ કુ જ

આંગળા ખાર મુંઢાડ નામ નાચી સુભામળ ૪ ન ખ
કાંમ સજો નર તેશું કહે મુવા પછવા રેશુ થશે ૫ ર ખી
અમરચંદ એ નામની નકી કુનરને ઉપમા વશે. ૭ ર શે

ધનાશરો છંદ.

અશ્વગતિ ભેદ ત થ કમળાળંબ.

હુનરનું થયું રાજ રમા ન રહી જરાજ
હીંદુ દેશ માંહિ આજ કેવું વીર કીધું છે, કાજ
ધર્મો ભર્તખંડ આજ કંકા દેવળે દીધાજ;
પડ્યા આળસ માંહીજ હુનરે ચઢ્યા નહીંજ,
કરો હુનરનાં કાજ રાયારપી ખાચો ખાજ
કણુણુ કમકતીજ લક્ષ્મિ ભેજ આવો આજ,
અમરચંદ સમજ આદરો ઉપમ કાજ;
લાવો લખમીને આજ પકડી મુલકમાંજ. ૭૨

પઈસા વધારવાનો ઉપાય મનહર છંદ.

મોટા મોટા શેઠેરમાં રચાવો હુનર સજાઓને
રાખો તેમાં શોધી શોધી હુનરીજ જનને;
આહ રાખે અંતરમાં મોટા મોટા લોક ગિજ
રંજન કરેજ એવી ધની તણા મનને
નવીન કળાની ચીજ ઉપજો અનેક એમાં,
સારી રીતે ચાલે કામ હામ રહે તનને;
અમરચંદ થોડે ઘોરથી જો ચાલે કામ;
કીકી અરે કોઠાર અઠેક ઘણે અનને. ૭૩

હોહોરો.

વર્તમાનપત્રો રમ્યે ઐવા શેહેરજ માંચ,
માસીકને એપાનીયાં વિદ્ય કલમે કસાય.
તે લખવાને કારણે એક રહે વિદાન;
મેહેર હોય મોટા તણીખનશે કામનીશાન

જી-હવિજય છંદ.

પુર માંહે પુર ભારથી વળી દુનરીનેજ સોધિકર ભેળા
ધીર ધરી અની આપવી ધીરજ લક્ષ્મિપતી થકી રાગિશ મેળા
હાલનો દુનર દેખાવીને વળી પુરાતન તથા કાઠિ ભેળા
અમરચંદ કહે કર એમજ તો વલે ચાર્લ જનો તણી વેળા

હોહોરો.

સભા ભરાએ સુખ રીતે અમલદારની નીક;
વર્તમાનને મા । દે એવી રાખવી ટેક. ૭૭
જો દુનર વંચશે અતિ યારી દુખ નીકંક,
હર થકી આતિશ એટલી દેહે અમરચંદ. ૭૮
સુધારા સુખોધની નામે રચીયો મંચ;
અદ્ય સાર આજે કહ્યો છે મોટા બહુ પંચ.
ગોડલથી પશ્ચિમ દિશામેર દુર્ગ છે ગામ,
ત્યાં ભવાન સુતે રહી કીધું છે આ કામ. ૮૧
સંપ કરીને સર્વજન ધીર ધારા ફંદ,
જેઠ સુદી અષ્ટમી જીવો પેહેલે ખંડ. ૮૨

સમાપ્ત.

જાહેર ખબર

નીચે લખેલી છુટકા આ સજા તરફથી નીચે લખેલે કે
શરૂથી સહી કીમતે કીધાયતવી મળશે.

નવત્રીના ગરબા

સુધારા મુખેલ.

છંદ્રીયોનો સંવાદ

પ્રેમચંદ આહવા.

સુતાવળી નાની

મિત્રવીલાંસ છપાઇ છે

સુકનાવળી મેઘી

ખોડાજી વિશે કવીતા

આ શિવાય અમારા છાપેલા તથા ચુંબાઇ અમદાવાદ
રાજકોટ જેાંડળ વિગરેતી છાપનાં સંસ્કૃત તથા ગુજરાતી
જથાખંધ તથા છુટક કીધાયત કીમતે મળશે. જેમણે જે
ધ્યે તેમણે નીચે સહી કરનારને કાગળ લખવો નાટખંડ
કાગળ લેવામાં આવશે નહીં.

અમરચંદ ભવાનહાસ

મેગણી ગુલુમહાક સજાના સેક્રેટરી

મુ. મેગણી

